

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

यो वै पवमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पवमानाना
रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु
त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय सुपर्णोऽसि त्रिष्टुप्छन्दा अनु
त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय सघासि जगतीछन्दा अनु त्वा
रभे स्वस्ति मा सम्पारयेत्याहुते (१)

वै पवमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु
पवमानाना रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै
पवमानस्य सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते
पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ
वा अस्यैतेऽगृहीता द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान्
यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पवमानं वि (२)

छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगु
ऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय

त्वेत्याधवनीयं विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतम्पवमानमेव
तत्सं तेनोति सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते
पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्॥ (३)

एते वि द्विचत्वारिंशच्च॥ [१]

त्रीणि वाव सवनान्यथ तृतीयं सवनमव लुम्पन्त्यनं शु
कुर्वन्त उपांशुं हुत्वोपांशुपात्रेऽंशुमवास्य तं
तृतीयसवनेऽपि सृज्याभि षुणुयाद्यदाप्याययति तेनांशुमद्यदभि
तेनर्जीषि सर्वाण्येव तत्सवनान्यंशुमन्ति शुक्रवन्ति
सुमावद्दीर्याणि करोति द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यौ पर्यावर्तेते
जठरेव पादाः। तयोः पश्यन्तो अति यन्त्यन्यमपश्यन्तः (४)

सेतुनाति यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी सतती वस्त एकः
केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्। तिरोधायैत्यसितं वसानः
शुक्रमा दत्ते अनुहाय जायै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा
अकुर्वत ते देवा एतम्महायज्ञमपश्यन्तमतन्वताऽग्निहोत्रं
व्रतमकुर्वत तस्माद्विव्रतः स्याद्विरह्यग्निहोत्रं जुह्वति पौर्णमासं
यज्ञमग्नीषोमीयम् (५)

पशुमकुर्वत दार्श्यं यज्ञमाग्नेयम्पशुमकुर्वत वैश्वदेवम्प्रातः सवनं

वरुणप्रघासान्माध्यंदिनं॑ सवनं॑ साकमेधान्पितृयज्ञं॑
 त्र्यम्बकां॑ स्तृतीयसवनमेकुर्वत् तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगां॑
 नान्ववायन्ते॑ऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति
 तदध्वरस्या॑ध्वरत्वन्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं
 विद्वान्त्सोमै॑न यज॑ते भव॑त्यात्मना परा॑स्य भ्रातृ॑व्यो
 भवति॥ (६)

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥ [२]

परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वां देवान्परिभूर्मां॑ सह
 ब्रह्मवर्च॑सेन स नः पवस्व शं गवे शं जनाय॑ शमर्वते शं॑
 राज॒न्नोष॑धीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य
 ददितारः॑ स्याम। तस्य॑ मे रास्व तस्य॑ ते भक्षीय॑ तस्य॑ त
 इदमुन्मृ॑जे। प्राणाय॑ मे वर्चो॒दा वर्च॑से पवस्वापा॒नाय॑ व्या॒नाय॑
 वा॒चे (७)

दक्ष॑क्रतुभ्यां चक्षु॑भ्यां मे वर्चो॒दौ वर्च॑से पवेथां॑
 श्रोत्रा॑या॒त्मनेऽङ्गे॑भ्य आयु॑षे वीर्या॑य विष्णो॒रिन्द्र॑स्य विश्वे॑षां
 देवानां॑ ज॒ठर॑मसि वर्चो॒दा मे वर्च॑से पवस्व को॑ऽसि को
 नाम॑ कस्मै॑ त्वा काय॑ त्वा यं त्वा सोमे॒नाती॑तृपं यं त्वा

सोमेना॒र्मीमद॑ꣳ सुप्र॒जाः प्र॒जया॑ भूयासꣳ सु॒वीरो॑ वी॒रैः
सुवर्चा॑ वर्चसा सु॒पोषः॑ पोषैर्वि॒श्वेभ्यो॑ मे रू॒पेभ्यो॑ वर्चो॒दाः (८)

वर्च॑से पवस्व॒ तस्य॑ मे रास्व॒ तस्य॑ ते भक्षीय॒ तस्य॑
त इ॒दमु॒न्मृ॒जे। बुभू॑ष॒न्नवे॑क्षेतैष वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्यज्ञः
प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व त॑र्पयति॒ स ए॑नं तृ॒प्तो भू॒त्याऽभि॑ प॒वते
ब्र॒ह्मव॑र्चसका॒मोऽवे॑क्षेतैष वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्यज्ञः
प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व त॑र्पयति॒ स ए॑नं तृ॒प्तो ब्र॑ह्मव॒र्चसे॒नाभि॑ प॒वत
आमया॒वी (९)

अवे॑क्षेतैष वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्यज्ञः प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व
त॑र्पयति॒ स ए॑नं तृ॒प्त आ॒युषा॑भि॒ प॒वतेऽभि॑चर॒न्नवे॑क्षेतैष
वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्यज्ञः प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व त॑र्पयति॒ स
ए॑नं तृ॒प्तः प्रा॑णापानाभ्यां॑ वा॒चो द॑क्ष॒क्रतु॑भ्यां॑ चक्षु॒भ्याꣳꣳ
श्रोत्रा॑भ्यामा॒त्मनो॑ऽङ्गै॒भ्य आ॒युषो॑ऽन्तरे॑ति॒ ता॒जक्प्र
ध॑न्वति॥ (१०)

वा॒चे रू॒पेभ्यो॑ वर्चो॒दा आ॑मया॒वी प॒ञ्च॑चत्वारि॑ꣳशच्च॥ [३]

स्फ्यः॑ स्व॒स्तिर्वि॑घ्नः स्व॒स्तिः पर॑शुर्वेदिः पर॒शुर्नः॑ स्व॒स्तिः।
य॒ज्ञिया॑ यज्ञ॒कृतः॑ स्थ॒ ते मा॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प ह्य॑ध्व॒मुप॑

मा द्यावापृथिवी ह्वयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुपं
 देवा उपं यज्ञ उपं मा होत्रा उपह्वे ह्वयन्तान्नमोऽग्नये
 मखुघ्ने मखस्य मा यशोऽर्यादित्याहवनीयमुपं तिष्ठते यज्ञो
 वै मखः (११)

यज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र
 सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नमो रुद्राय मखुघ्ने नमस्कृत्या मा
 पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनो-
 ऽनात्यै नम इन्द्राय मखुघ्न इन्द्रियं मे वीर्यम्मा निर्वधीरिति
 होत्रीयमाशिषमेवैतामा शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय
 या वै (१२)

देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्सर्पति
 न सदस्यार्तिमार्च्छति नमोऽग्नये मखुघ्न इत्याहैता वै
 देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्सर्पति न
 सदस्यार्तिमार्च्छति दृढे स्थः शिथिरे समीची मा ५ हंसस्पात ५
 सूर्यो मा देवो दिव्याद ५ हंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात् (१३)

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी
 द्वारौ मा मा सं ताप्तम् नमः सदसे नमः सदसस्पतये

नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या
 अहे दैधिष्व्योदतस्तिष्ठान्यस्य सद्ने सीद योऽस्मत्पाकेतर
 उन्निवत उदुद्वतश्च गेषम्पातम्मा द्यावापृथिवी अद्याहः सदो
 वै प्रसर्पन्तम् (१४)

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः
 सद्ः प्रसृप्य दक्षिणार्धं परेक्षेतागन्त पितरः पितृमानहं
 युष्माभिर्भूयासं सुप्रजसो मया यूयम्भूयास्तेति तेभ्य एव
 नमस्कृत्य सद्ः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै ॥ (१५)

मुखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तत्रयस्त्रिंशच्च ॥ [४]

भक्षेहि मा विश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय
 वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदो-
 ऽस्यश्विनोस्त्वा बाहुभ्यां सघ्यासम् नृचक्षंसं त्वा देव सोम
 सुचक्षा अव ख्येषम् मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा
 सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा
 सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचर्षणे (१६)

शम्भूर्मयोभूः स्वस्ति मां हरिवर्णं प्र चर क्रत्वे दक्षाय
 रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मां राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि

त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे॥ वसुमद्गणस्य सोम
 देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दस इन्द्रपीतस्य
 नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो
 भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य
 सवनस्य त्रिष्टुच्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयाम्यादित्यवद्गणस्य
 सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दस
 इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः
 सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। हिन्व मे गात्रा
 हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व
 मा मेऽवाङ्गाभिमति (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम
 देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य।
 यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जितवेदा विचर्षणिः।
 पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना
 युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयजुषस्ते देव सोम

स्तुतस्तौमस्य (१९)

श॒स्तोक्थ॑स्य॒ हरि॑वत् इन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मत् उप॑हूतस्योप॑हूतो
भक्षयामि। आ॒पूर्याः॒ स्था मा॑ पूरयत प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च।
ए॒तत्तै॑ तत् ये च॒ त्वामन्वे॑तत्तै॑ पितामह॒ प्रपितामह॑ ये च॒
त्वामन्व॑त्र॒ पितरो॑ यथाभा॒गम्म॑न्दध्वम् नमो॑ वः पितरो॒ रसा॑य॒
नमो॑ वः पितरः॒ शुष्मा॑य॒ नमो॑ वः पितरो जी॒वाय॒ नमो॑ वः
पितरः (२०)

स्व॒धाये॒ नमो॑ वः पितरो म॒न्यवे॒ नमो॑ वः पितरो घो॒राय॒
पित॑रो॒ नमो॑ वो॒ य ए॒तस्मि॑ल्लो॒के स्थ॑ युष्मा॑स्तेऽनु॒ यै-
ऽस्मि॑ल्लो॒के मां तेऽनु॒ य ए॒तस्मि॑ल्लो॒के स्थ॑ यूयं॒ तेषां॑ वसि॑ष्ठा
भूयास्त॒ यैऽस्मि॑ल्लो॒केऽहं॑ तेषां॑ वसि॑ष्ठो भूयास॒म् प्रजा॑पते॒ न
त्वदे॒तान्य॒न्यो विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव (२१)

यत्का॑मास्ते जुहुमस्तन्नो॑ अस्तु व॒यः॑ स्या॒म पत॑यो
रयी॒णाम्। दे॒वकृ॑तस्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑नमसि मनु॒ष्यकृ॑तस्यै॒नसो॑-
ऽव॒यज॑नमसि पि॒तृकृ॑तस्यै॒नसो॑ऽव॒यज॑नमस्य॒प्सु धौ॑तस्य॒
सोम॑ दे॒व ते॒ नृभिः॑ सु॒तस्ये॒ष्टयं॑ जुषः॒ स्तुत॑स्तौमस्य
श॒स्तोक्थ॑स्य॒ यो भ॒क्षो अ॒श्वस॑निर्यो गो॒सनि॑स्तस्य॒ ते

पितृभिर्भक्षं कृतस्योपहृतस्योपहृतो भक्षयामि॥ (२२)

विश्वचरणे त्रिष्टुप्छन्दसु इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्याति स्तुतस्तोमस्य जीवाय नमो वः

पितरो बभूवु चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [५]

महीनाम्पयोऽसि विश्वेषां देवानां तनूरृक्छासमद्य
पृषतीनां ग्रहम्पृषतीनां ग्रहोऽसि विष्णोर्हृदयमस्येकमिष
विष्णुस्त्वानु वि चक्रमे भूतिर्दध्रा घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य
वीतस्य द्रविणमा गम्याज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्निष्यै दुग्धम्
यावती द्यावापृथिवी महित्वा यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः।
तावन्तमिन्द्र ते (२३)

ग्रहः सहोर्जा गृह्णाम्यस्तृतम्। यत्कृष्णशकुनः
पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छ्वा-
ऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः
प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यम्पशवो वा एतस्य
स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति
पशूनेवास्मै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो वै (२४)

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति
यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्मै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय

गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य
 प्राणे दधाति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय
 आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव घ्रापयति प्राजापत्यो वा
 अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्मै योनेः प्राणं निर्मिमीते
 वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यं स्कन्दति
 वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञं सं
 तनोति॥ (२५)

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनेः प्राणं द्वाविंशतिश्च॥ [६]

देवं सवितरेतत्ते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ
 बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गात तनूपाथ्साम्नः सत्या वे
 आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत स्तुत
 देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यं स्तुतं
 दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रम् (२६)

अस्यूर्जम्मह्यं शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं
 गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्। सा मे
 सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स
 आ बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो

अ॒स्मा॑ अधि॑पती॒न्करो॑तु व॒यः॑ स्या॒म॒ पत॑यो रयी॒णाम्॑ ।
य॒ज्ञो वा॒ वै (२७)

य॒ज्ञप॑तिं दु॒हे य॒ज्ञप॑तिर्वा य॒ज्ञं दु॒हे स यः॑ स्तु॑तश॒स्त्रयो॒र्दोह॑मवि॒ष्ट
यज॑ते तं य॒ज्ञो दु॒हे स इ॒ष्ट्वा पा॑पी॒यान्भ॑वति॒ य ए॑नयो॒र्दोहं॑
वि॒द्वान् यज॑ते स य॒ज्ञं दु॒हे स इ॒ष्ट्वा व॑सी॒यान्भ॑वति स्तु॑तस्य
स्तु॑तम॒स्यूर्ज॑म्म॒ह्यः॑ स्तु॑तं दु॒हामा मा॑ स्तु॑तस्य स्तु॑तं
ग॒म्याच्छ॑स्त्रस्य श॒स्त्रम॒स्यूर्ज॑म्म॒ह्यः॑ श॒स्त्रं दु॒हामा मा॑ श॒स्त्रस्य
श॒स्त्रं ग॒म्यादि॒त्याहै॑ष वै स्तु॑तश॒स्त्रयो॒र्दोह॑स्तं य ए॒वं वि॒द्वान्
यज॑ते दु॒ह ए॒व य॒ज्ञमि॒ष्ट्वा व॑सी॒यान्भ॑वति॥ (२८)

श॒स्त्रं वै श॒स्त्रन्दु॑हान्द्वावि॑शतिश्च॥ [७]

श्ये॒नाय॑ प॒त्वेने॒ स्वाहा॒ वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नमो॑
विष्ट॑म्भाय॒ धर्म॑णे॒ स्वाहा॒ वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नमः॑ परि॒धये॑
ज॒नप्र॑थ॒नाय॑ स्वाहा॒ वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नम॑ ऊ॒र्जे
होत्रा॑णाः॒ स्वाहा॒ वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नमः॑ पय॑से होत्रा॑णाः॒
स्वाहा॒ वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नमः॑ प्र॒जाप॑तये॒ मन॑वे॒ स्वाहा॒
वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नम॑ ऋ॒तमृ॑तपाः सुव॑र्वाट्स्वाहा॒
वट्॑श्स्व॒यम॑भिगू॒र्ताय॑ नम॑स्तृ॒म्पन्ता॑ः होत्रा॒ मधो॑र्घृ॒तस्य॑

य॒ज्ञप॑ति॒मृष॑य॒ एन॑सा (२९)

आ॒हुः। प्र॒जा निर्भ॑क्ता अनु॒त॒प्यमा॑ना मध॒व्यौ स्तो॒कावप॑
तौ र॑राध। सं न॒स्ताभ्या॑ꣳ सृजतु वि॒श्वक॑र्मा घो॒रा
ऋष॑यो नमो अस्त्वेभ्यः। चक्षु॑ष एषा॒म्मन॑सश्च सं॒धौ
बृह॑स्पत॑ये महि ष॒द्भुम॑न्नमः। नमो वि॒श्वक॑र्मणे॒ स उ॑
पात्व॑स्मान॑न॒न्यान्त्सो॑म॒पान्मन्य॑मानः। प्रा॒णस्य॑ वि॒द्वान्त्सम॑रे
न धी॒र एन॑श्चकृ॒वान्महि॑ ब॒द्ध ए॑षाम्। तं वि॒श्वक॑र्मन् (३०)

प्र मु॑ञ्चा स्व॒स्तये॑ ये भ॒क्षय॑न्तो न वसू॒न्यानु॑हुः। यान॒ग्रयो॑-
ऽन्वत॑प्यन्त॒ धिष्णि॑या इ॒यं तेषा॑मवया दुरि॑ष्ट्यै स्वि॒ष्टिं न॒स्तां
कृ॑णोतु वि॒श्वक॑र्मा। नमः पि॒तृभ्यो॑ अ॒भि ये नो॑ अ॒ख्यन्
य॒ज्ञकृ॑तो य॒ज्ञका॑माः सुदे॒वा अ॑का॒मा वो दक्षि॑णां न नी॒निम्
मा न॒स्तस्मा॑देन॑सः पापयिष्ट। याव॑न्तो वै स॒दस्या॑स्ते सर्वे
दक्षि॑ण्या॑स्तेभ्यो॒ यो दक्षि॑णां न (३१)

न॒येदै॒भ्यो वृ॑श्चेत् यद्वै॑श्वक॑र्म॒णानि॑ जु॒होति॑ स॒दस्या॑ने॒व
तत्प्री॑णात्य॒स्मे दै॒वासो॑ वपु॑षे चिकि॒त्सत॒ यमा॑शिरा दम्प॑ती
वा॒मम॑श्रुतः। पुमा॑न्पु॒त्रो जा॑यते वि॒न्दते॒ वस्वथ॑ वि॒श्वे अ॒र॒पा
ए॒धते॑ गृहः। आ॒शीर्दा॒या दम्प॑ती वा॒मम॑श्रुता॒मरि॑ष्टो रा॒यः

सचता॑ꣳ समौकसा। य आसि॑च॒त्सन्दु॑ग्धं कु॒म्भ्या स॒हेष्टेन॑
याम॒न्नम॑तिं जहातु सः। स॒र्पिर्ग्री॑वी (३२)

पीव॑र्यस्य जा॒या पीवा॑नः पु॒त्रा अकृ॑शासो अस्य।
स॒हजा॑निर्यः सु॑म॒खस्य॑मानं इन्द्रा॑या॒शिरः॑ स॒ह कु॒म्भ्यादा॑त्।
आ॒शीर्म॑ ऊ॒र्जमु॑त सु॑प्रजा॒स्त्वमिषं॑ दधातु द्रवि॑णꣳ
सव॑र्चसम्। संज॑यन्क्षेत्रा॑णि स॒हसा॑हमिन्द्र कृ॒ण्वानो॑ अ॒न्याꣳ
अध॑रान्त्सप॒त्नान्। भू॒तम॑सि भू॒ते मा॑ धा॒ मुख॑मसि
मुख॑म्भूयासम् द्यावा॑पृथि॒वीभ्यां॑ त्वा परि॑ गृह्णामि वि॒श्वे॑ त्वा
दे॒वा वै॑श्वान॒राः (३३)

प्र च्या॑वयन्तु दि॒वि दे॒वां दृ॑हान्तरि॒क्षे वया॑ꣳसि
पृथि॑व्याम्पार्थि॒वान्ध्रु॑वं ध्रु॒वेण॑ ह॒विषा॑व सोमं॑ नयामसि।
यथा॑ नः सर्व॑मि॒ज्जग॑दय॒क्ष्मꣳ सु॑मना॒ अस॑त्। यथा॑ न इन्द्र
इद्वि॑शः के॒वलीः॑ सर्वाः॑ सम॑नसः कर॑त्। यथा॑ नः सर्वा॑
इदि॑शोऽस्माकं॒ के॒वली॑रसन्॥ (३४)

एन॑सा विश्व॒कर्म॑न् यो दक्षि॑णां न स॒र्पिर्ग्री॑वी वै॒श्वान॒राश्च॑त्वारि॒ꣳशच्च॑॥ [८]

यद्वै होता॑ध्व॒र्युम॑भ्याह्वय॑ते वज्र॑मेनम॒भि प्र॑ वर्तय॒त्युक्थ॑शा
इत्या॑ह प्रातः॒सवन॑मप्रति॒गीर्य॑ त्री॒ण्येता॑न्य॒क्षरा॑णि त्रि॒पदा॑

गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने
 वज्रमन्तर्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य
 चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनं
 त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने वज्रमन्तर्धत्ते (३५)

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि
 सप्तपदा शक्करी शाक्करो वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने
 वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो
 यथासवनम्प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन
 आत्मन्दधीतेन्द्रियम्माध्यंदिने सवने पशूस्तृतीयसवन
 इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि (३६)

त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनम्प्रातःसवन एव
 प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री
 तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं
 वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि
 चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनम्माध्यंदिन एव
 सवने प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै
 त्रिष्टुगिन्द्रियम्माध्यंदिनं सवनम् (३७)

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवनं आत्मन्धत्त उक्थं
 वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि
 सप्तपदा शक्करी शाक्कराः पशवो जागृतं तृतीयसवनं
 तृतीयसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो पशवो
 वै जगती पशवंस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते
 यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयत आव्यमस्मिन्दधाति तद्यन्न (३८)

अपहनीत पुरास्य संवत्सराद्गृह आ वैवीरञ्छोऽसा मोद
 इवेति प्रत्याह्वयते तेनैव तदप हते यथा वा आयताम्प्रतीक्षत
 एवमध्वर्युः प्रतिगुरम्प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया
 समृच्छते तादृगेव तद्यदर्धर्चाल्लुप्येत यथा धावञ्चो
 हीयते तादृगेव तत्प्रबाहुग्वा ऋत्विजामुद्गीथा उद्गीथ
 एवोद्गातृणाम् (३९)

ऋचः प्रणव उक्थशःसिनां प्रतिगुरोऽध्वर्यूणाम् य
 एवं विद्वान्प्रतिगृणात्यन्नाद एव भवत्यास्य प्रजायां वाजी
 जायत इयम्वै होतासावध्वर्युर्यदासीनः शःसत्यस्या एव
 तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो दुहे
 यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या एव तदध्वर्युर्नैति (४०)

तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे
यदासीनः शस्सति तस्मादितःप्रदानं देवा उपे
जीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मादमुतःप्रदानम्मनुष्या
उपे जीवन्ति यत्प्राडासीनः शस्सति प्रत्यङ्घ्निष्ठन्प्रतिगृणाति
तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते यद्वै
होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयति पराडा वर्तते
वज्रमेव तन्नि करोति॥ (४१)

सर्वेने वज्रमन्तर्धत्ते त्रीण्येतान्यक्षराणीन्द्रियमार्ध्यन्दिनः सर्वन्त्रोद्गातृणामध्वर्युर्नैति वर्तयत्यष्टौ

च॥ _____ [९]

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा
ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतो-
ऽस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य
ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि
श्रोत्रपाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां
गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो
विष्णवुरुक्रमैष ते सोमस्तः रक्षस्व (४२)

तं ते दुश्चक्षा मावं ख्यत् मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं

मे पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः
 संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम्प्राणपाः
 प्राणं मे पाहि धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे
 पाहि यो न इन्द्रवायू मित्रावरुणावश्विनावभिदासन्ति
 भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरम्पादयामि
 यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि॥ (४३)

रक्षस्व भ्रातृव्यस्रयोदश च॥ [१०]

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजंकर्मभिः।
 यस्य त्वं सख्यमाविथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता
 बृहत्। विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते
 वाजिना त्री षधस्था तिस्रस्तै जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र
 उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं
 वां कर्मणा समिषा (४४)

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्य। जुषेथां यज्ञं
 द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न
 परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः। इन्द्रश्च विष्णो
 यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तव

जातवेदस्ति॒स्र आ॒जानी॑रु॒षसं॑स्ते अ॒ग्ने। ताभि॑र्दे॒वाना॒मवो॑
यक्षि वि॒द्वानथ॑ (४५)

भ॒व॒ यज॑मानाय॒ शं योः। अ॒ग्निस्त्री॑णि॒ त्रि॒धातू॑न्या क्षेति
वि॒दथा॑ क॒विः। स त्री॑रेकाद॒शां इ॒ह। यक्ष॑च्च पि॒प्रय॑च्च
नो वि॒प्रो दू॒तः परि॑ष्कृतः। नभ॑न्तामन्य॒के संमे॑। इन्द्रा॑विष्णू
दृ॒हि॒ताः श॒म्बर॑स्य॒ नव॒ पुरो॑ नवतिं च॑ श्रथिष्टम्। श॒तं वर्चि॑नः
स॒हस्रं॑ च सा॒कं ह॒थो अ॑प्र॒त्यसुर॑स्य वी॒रान्। उ॒त मा॒ता
म॒हिष॑मन्व॒वेन॑द॒मी त्वा॑ जहति पु॒त्र दे॒वाः। अथा॑ब्रवीद्वृ॒त्रमिन्द्रो॑
हनि॒ष्यन्त्सखे॑ विष्णो वित॒रं वि क्र॑मस्व (४६)

इषाऽथ॑ त्वा॒ त्रयो॑दश च॥ ————— [११]

[यो वै स्फ्यः स्व॒स्तिः स्व॒धायै॑ नमः प्र मु॑ञ्च तिष्ठ॑तीव॒ षड्व॑त्वारि॒ंशत्॥४६॥ यो
वै प॑र्वमाना॒नां वि क्र॑मस्व॥]